

УДК 342.7

DOI 10.37749/2308-9639-2026-3(279)-2

П. А. ВОРОБЕЙ,

доктор юридичних наук, професор

ORCID ID: [orsid.org/0000-0003-2470-1920](https://orcid.org/0000-0003-2470-1920)**М. Й. ВІЛЬГУШИНСЬКИЙ,**

доктор юридичних наук, професор,

Заслужений юрист України

ORCID ID: [orsid.org/0000-0002-0630-9055](https://orcid.org/0000-0002-0630-9055)**П. В. МЕЛЬНИК,**

кандидат юридичних наук, доцент,

Заслужений юрист України

ORCID ID: [orsid.org/0000-0003-1928-9660](https://orcid.org/0000-0003-1928-9660)**П. В. КАМІНСЬКИЙ,**

доктор філософії в галузі права

ORCID ID: [orsid.org/0000-0001-7778-8279](https://orcid.org/0000-0001-7778-8279)

ВИТОКИ, СУТНІСТЬ І ЗНАЧЕННЯ ПРАВА

«Для мене не важливо, на чиєму боці сила; важливо те, на чиєму боці право».

В. Гюго

У вказаній роботі аналізуються витоки права, його сутність і значення для регулювання суспільних відносин. Вказується на головні складові конституційних прав і свобод людини і громадянина. Досліджується питання виникнення права та його визначальна роль у формуванні правосвідомості суспільства через історичну призму генезису.

Підкреслюється, що кожний член суспільства наділений необхідними природними правами і обов'язками. Право передбачає визначення міри можливого і міри обов'язку кожного громадянина, що свідчить про наявність у кожного прав і обов'язків. Підкреслюється, що в цьому полягає сутність права. Наголошується на тому, що крім природних прав, кожна особа має певні можливості, дозволи і заборони. Такі складові суспільних відносин свідчать про те, що маючи певні права і обов'язки, кожний громадянин повинен дотримуватися відповідних правил поведінки в суспільстві і вимагати їх дотримання іншими особами.

Зазначається, що історичний розвиток права дав можливість проаналізувати зміни не тільки в свідомості окремо взятого члена суспільства, але й взагалі всього суспільства, оскільки зміни у світі є результатом об'єктивного закону розвитку людства. Підкреслюється, що розвиток суспільних відносин є результатом розвитку права, це свідомість у розумінні

ПРАВА ЛЮДИНИ

добра, зла, кривди і правди взагалі і кожного громадянина безпосередньо. Із цього виходить постулат, що функцією права є функція справедливості.

Акцентується увага на точках зору вчених щодо філософського сприйняття і тлумачення права. Вказується на спірні питання вчення про право та його вплив на розвиток та регулювання суспільних відносин. Аналізуються перші, найбільш відомі історичні правові заборони-табу, які мають назву законів Мойсея: «не вбий», «не вкради», «не чужоложствуй». Підкреслюється, що основним і найважливішим джерелом українського не писаного права є звичаєве право. Приділяється увага такій філософській категорії як моральність, яка нерозривно пов'язана з правом, де останнє будується на її засадах. Вказується, що європейська правова доктрина завжди ґрунтувалась на тому, що свобода людини завжди виходить з її власної волі. Право по відношенню до закону є первинним, а закон по відношенню до права – вторинним. В цьому проявляється природна сутність права та його походження від свідомості людини. Стверджується, що якщо право буде визнано природним явищем, незалежним від закону, це дасть підстави правильно тлумачити правову норму. Виходячи з первинності права щодо закону, зазначається, що закон є лише засобом захисту прав і свобод людини і громадянина, що ці права і свободи не надаються законом і закон не створює права.

Ключові слова: право, суспільні відносини, правосвідомість, суспільства, права і обов'язки, правовідносини, правозастосування, закон, функція права, природне право, сутність і значення права, моральність норми, кримінальні правопорушення, права людини і громадянина.

Метою дослідження є аналіз права, його сутність і значення для забезпечення верховенства права та конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Задачі дослідження: в процесі аналізу права, його сутності і значення показати ту визначальну роль, яку відіграє право у формуванні свідомості людей від початку виникнення відносин між ними і до сьогодення. Показати, що право є природним явищем, незалежним від закону, що дасть підстави правильно тлумачити правову норму.

Методи дослідження: основу роботи складають діалектичний, системно-структурний, формально-логічний, догматичний та порівняльний методи.

Одним із найстаріших суспільних феноменів є право. В свою чергу поява суспільства виникла разом з правом, оскільки людина стала членом певної спільноти, усвідомлюючи себе, як частина такої спільноти і розуміючи свою взаємопоєднаність з нею. З появою права, людина почала усвідомлювати і розуміти свою соціальну сутність і важливість людського співжиття. Визначальними в людському житті завжди були і будуть взаємовідносини, оскільки вони визначають роль і місце кожного члена суспільства в цій

системі координат. Це підкреслює роль кожного члена суспільства, його місце, авторитет, суспільний стан, призначення, завдання, повагу або не повагу до інших членів спільноти. Кожний член суспільства виконує певну суспільну роль, яка у нього виникає у зв'язку з наявністю відповідних прав і обов'язків. Сутність суспільних відносин полягає в тому, що вони визначають міру можливості кожного члена суспільства і міру їх обов'язків. Визначення міри можливого і міри обов'язку кожного громадянина забезпечується якраз через призму суспільних відносин.

Кожний член суспільства наділений відповідними правами і обов'язками. В цьому полягає їх сутність. З іншого боку, суспільні відносини несуть в собі певні можливості, дозволи і заборони. Для однієї особи певна суспільна відносина може бути заборонаю, а для іншої – це норма або взагалі обов'язок. Перебуваючи у відповідній системі суспільних відносин, кожний громадянин зобов'язаний дотримуватися певної поведінки і розраховує на таку ж поведінку з боку інших осіб. У цьому полягає обов'язковість перед суспільством взагалі та перед конкретними членами суспільства зокрема. Це можливості і обов'язки тобто суспільний статус особи.

Так виникли у суспільстві вимоги до особи і така особа стала відповідальною перед суспільством. Разом з тим, життя вносить свої корективи в регулюванні суспільних відносин і на сьогодні не тільки в окремо взятій країні, але й в усьому світі існує добро і зло, правда і кривда, справедливість і несправедливість, обман і честь, брехня і сумнінність, щирість і заздрість, любов і ненависть, бійка і злагода, багатство і бідність тощо.

Свідомість кожного члена суспільства у сиву давнину проходила через збочення суспільного життя, його недоліки, перекучення, оцінювання його поведінки, прагнення до її покращення, зменшення негативних проявів, до збільшення добра і справедливості. Оскільки такі прагнення переважали у більшості членів суспільства, то вони набували загальних вимог, обов'язковими для виконання всіх правил поведінки. Такі правила були першими написаними вимогами, веліннями, тобто правом. Як бачимо, витоки права це свідомість суспільства в розумінні добра і зла, кривди і правди взагалі і кожного громадянина зокрема. Виходячи з цього ми бачимо, що функцією кримінального права є функція справедливості. Почуття справедливості особи, яка постраждала від кримінального правопорушення та її родини і певної частини суспільства, покарання злочинця, є витоком і розвитком кримінального права. Відповідне покарання за вчинення кримінального правопорушення з'явилося в суспільстві як інстинктивна реакція на кримінальне правопорушення, як своєрідна помста за вчинене особою діяння.

Право має своїм витоком усвідомлення прагнення людей до подолання негативних проявів суспільного життя, до покращення умов життя людей, усвідомлене розуміння необхідності регулювання суспільного життя.

Першими, найбільш відомими правовими проявами були норми заборони – табу на кровозмішування, оскільки люди швидко побачили шкоду від таких актів, на захоплення чужого майна, на заподіяння смерті тощо. Історично відомі заборони, що мають назву законів Мойсея: «не вбий», «не вкради»,

«не чужоложствуй». [1]. Протягом багатьох століть суспільство розвивалось разом із розвитком права. Суспільні відносини постійно вдосконалювалися і це вимагало створення нових дозволів і заборон, нових норм. Їх система розгалужувалася до створення окремих груп, класів, видів правових норм. У зв'язку з цим, стали виникати правові інститути та галузі права. Як бачимо, право існувало і діяло на протязі багатьох тисячоліть.

Основним і найважливішим джерелом українського права є неписане звичаєве право, що утворилося шляхом постійного дотримання протягом віків народних звичаїв та підпорядкування звичаєвим правилам правного життя й побуту [2, С. 230-231]. Право взагалі виникло з мовою людей і таким чином розвивалося. Можна сказати, що початком права є історія людства, яка відображалася у народних віруваннях, поняттях, переконаннях, звичаях, традиціях тощо. Така форма організації суспільства, як держава, виникла набагато пізніше права, яка приймає закони на основі права, а тому її в повній мірі можна називати далекою пра-пра-правнучкою права. Це ж саме стосується і всіх законів, прийнятих державою у різні часи. Закон може бути відповідним праву і тоді його називають правовим (соціальним), тобто відповідним до потреб суспільства взагалі і кожного громадянина зокрема. І навпаки, закон може бути і не правовим, оскільки він не відповідає праву і його називають антисоціальним. Такий закон не тільки не регулює суспільні відносини в державі, але й порушує конституційні права і свободи людини і громадянина. Тобто закон є настільки правовим, настільки він відповідає праву.

Як бачимо, право є природним суспільним явищем, яке виникає природно у суспільному житті людей з мотивів прагнення до добра, справедливості, порядності та іншим людським чеснотам. Можна сказати, що право, це суспільні дозволи і заборони. Право похідне від особи і витоки такого права знаходяться у людській природі, у її свідомості та сприйнятті реальності. Виходячи із викладеного, можна зазначити, що існування права слід

ПРАВА ЛЮДИНИ

шукати не в законах і кодексах, наукових дослідженнях та інших дослідженнях, а в свідомості суспільства взагалі і кожного громадянина зокрема. У своєму знаменитому трактаті «Філософія права» Г. Гегель зазначав, що ґрунтом права, його найближчим місцем і вихідною краплиною є воля, взагалі духовне; воля, яка є свободою; свобода є субстанцією і визначенням волі; система права є царство реалізованої свободи, світ духа, як деяка друга природа.

Його філософське бачення самої природи права свідчить про те, що у кожного члена суспільства таке природне право виникає з моменту народження і перебуває з ним все життя. Це ще одне переконання того, що природне право має більшу силу і значення ніж писане право у вигляді законів, нормативних приписів, дозволів чи заборон тощо. Очевидно, що витоки загального права мають численні історичні витоки, які ще до свого визнання в суспільстві втілювались у місцевих звичаях, традиціях, духовному житті, правилах поведінки, повсякденному житті тощо. Із сказаного видно, що витоки і сутність права можна зрозуміти лише розуміючи природу і суспільну сутність самої людини. Тобто право в цілому, поняття більш соціальне ніж юридичне. З'ясування його сутності неможливе без розуміння людини у всіх її проявах, без проникнення в її потреби, бажання, думки, переконання, сприйняття тощо. Саме по собі право не може виникнути із чогось зовнішнього без людини і її свідомості. Як зазначає Л. Петров «Брати коріння із зовні і намагатися, щоб воно пустило в нас паростки, вважати право творінням держави – означає несвідоме чи навмисне закриття очей перед дійсністю: усе, що з'явиться із зовні, для нас завжди буде чужою силою, обмеженням і утиском» [3, С. 39]. Природна сутність людини полягає в тому, що дійсність, міцність і довготривалість права знаходиться у її свідомості і розумінні норми для своєї поведінки і визнає цю норму вірною і справедливою. Саме тому, що такі норми випливають із глибини людської душі, вони є набагато міцнішими від закону і в більшій мірі відповідними людській моралі. Закони приймаються для регулювання певних

суспільних відносин і відмінюються у разі відсутності їх потреби.

Право людини є незмінною константою і воно супроводжує її все життя. Давно вже доведено, що право завжди ґрунтується на моральних засадах суспільства. Наскільки право відповідає моральним засадам суспільства, настільки воно є правом. Досліджуючи феномен права, неможливо обійти таку філософську категорію як мораль. Вище було зазначено, що право, це суспільна сутність людини з її поглядами на життя, поведінкою, традиціями, переконаннями, вірою, духовним життям тощо. На наше глибоке переконання моральні норми у житті людей мають набагато більше значення, ніж право. Моральні норми є своєрідним орієнтиром поведінки людини не тільки в спілкуванні, але й взагалі в житті. Моральні норми в суспільстві є обов'язковими для дотримання всіма громадянами і набувають статусу правових норм. Ніякий закон не здатний створити в суспільстві стійку правову атмосферу, окрім вказаних норм. Ще за 500 років до нашої ери Піфагор широко радив: «Намагайтесь перш за все мати гарну моральність, ніж закони: моральність суть самі найперші закони» [4, С. 182]. Європейська правова доктрина завжди ґрунтувалась на тому, що свобода людини виходить із її власної волі. Це свідчить про права особи, які визнаються непорушними.

Ця доктрина визнає правом такі правила поведінки, які виходять із волі особи, тобто із її природного стану. Людина у своєму природному стані є вільною і, таким чином, право ґрунтується із цієї волі особи. Якраз такий вид права має надзвичайно важливе практичне значення. Слід зазначити, що право ніколи не створювалося і не буде створюватися державою. Як писав Г. Гегель у своїй відомій праці «Філософія права» – «діючі закони не перестають бути звичаями від того, що їх записали і зібрали». Він уявляв собі, що світова історія – це процес розкриття об'єктивного міркування, розуму. Останній проявляє себе в свідомості народу, в його законах і звичаях. Різні види кримінальних правопорушень визнаються тому, що такі діяння визнавалися

ПРАВА ЛЮДИНИ

злочинами і відповідно каралися, ще задовго до появи такого структурованого збірника законів, яким є Кримінальний кодекс. У будь-які часи такі діяння були заборонені правом і покарання за їх вчинення були не менш ефективними, ніж санкції статей чинного Кримінального кодексу.

Більше того, за окремі види злочинів передбачалося покарання, яких ніколи не було і не буде в Кримінальному кодексі, оскільки такі покарання містили в собі елементи середньовічного варварства і жорстокості (четвертування, колесування, заливання винної особи в рот розплавленого олова, посадка на загострений кілок та інші). Право власності теж виникло задовго до появи Цивільного кодексу і навіть до появи зводу цивільного права візантійського імператора Юстиніана I.

Право відносно закону є первинним, а закон відносно права є вторинним. В цьому проявляється природна сутність права та його походження від свідомості людини. А тому слід зазначити, що правовідносини між людьми є базисними, головними і визначальними, а не другорядними (ідеологічними) тощо. Деякі вчені вважають, що «правовідносини» – це завжди відносини, що охороняються державою або іншими державними структурами [5, С. 5]. Важко погодитися з такою позицією, оскільки таке твердження може призвести до думки, що правовідносини до виникнення держави не існувало і ніхто їх не міг охороняти.

В даному випадку втрачається логіка, оскільки первинним є право, а потім вже через деякий час виникла держава. Первинним охоронцем права і правовідносин є особа і суспільство, де право виникло як своє розуміння сутності і значення суспільної поведінки. Право і правовідносини охороняються тому, що вони є самостійним і вільним своєї волі, власним розумінням сутності і призначення права. Найкращою і найбільш ефективною охороною права і правовідносин є їх дотримання, застосування, реалізація закріплених у них прав і обов'язків. Найбільшим примусом до їх виконання (охорони) є громадський осуд, як могутня суспільна сила.

Правосвідомість суспільства ще не в повній мірі вільна від псевдотеорії про витоки і сутність права. Зважаючи на те, що така псевдотеорія окрім шкоди нічого не приносить, залишимо це на роздум і подальші дослідження теоретикам. Однак для того, щоб не повторювались подібні псевдотеорії ми повинні знати і завжди пам'ятати, що починати створювати нові інституції в державі і розвивати існуючі потрібно з визначеності сутності, витоків і суспільного призначення права.

Цікавою, на наш погляд, є робота П. Д. Біленчука, В. Д. Гвоздецького і С. С. Сливки «Філософія права», у якій вони досліджують філософську сутність права. Задаючи собі питання «що таке право?», самі ж відповідають, що єдиної вичерпної відповіді не існує [6, С. 10]. Вказані автори вважають, що право – це принцип формальної рівності людей, це загальна та необхідна форма свободи і загальна справедливість. Але в чому полягає ця загальність і рівність, пояснень немає. Автори роботи стверджують, що це «всезагальний масштаб і рівна міра саме і, в першу чергу, свободи людей. Вільні індивіди – носії суті і сенсу права» [6, С. 14]. Звідки ж береться ця свобода і вільність індивіда? Далі автори пояснюють: «Ті правила поведінки, які встановлюються державою і носять загальнообов'язковий характер для всіх і за дотриманням яких слідує держава, називаються нормами права». «Норми права після їх прийняття записуються і видаються під назвою законів або законодавчих актів» [6, С. 17]. На їх думку право, це закон, який видається державою. Але це не так і з такою позицією погодитися важко. Автори поступово відходять від висновку, що закони і є правові норми, є право. «У процесі законотворчої діяльності право набуває статусу закону» [6, С. 17].

Виходячи з цієї позиції, закон не є правом. Але це не так. «Закон не просто взаємопов'язаний з правом, а є необхідною загальнообов'язковою формою його об'єктивізації» [6, С. 18]. Знову ж таки, виникає запитання чи є право без закону? І тут стверджено можна сказати, що є право без закону. «Закон, на відміну від права, формується людьми свідомо і

ПРАВА ЛЮДИНИ

цілеспрямовано» [6, С. 18]. І знову ж виникає запитання, а чи може право створюватися без людини і не свідомо? Така плутанина у визначенні сутності і витоків права може пояснюватися тим, що автори вказаної роботи не мають певної уяви про соціальну сутність права, про його витoki та суспільне значення. Однак, вони все таки погоджуються з тим, що держава, як орган влади існувала не завжди. Аналізуючи вказану роботу, виникає ще одне загальне запитання. Як жили люди до виникнення держави без права і без загальнообов'язкових правил поведінки? Відсутність у вказаній роботі чітких і обґрунтованих відповідей на ці питання робить незрозумілим і навіть правильні твердження авторів про те, що «закон може бути знаряддям реалізації права, а може і суперечити праву» [6, С. 18], «створене отожднення права й закону породило ілюзію всесилля закону», «набув поширення серед більшості населення країн правовий негілізм» [6, С. 19].

В чому причини таких наслідків? Не в отождненні, а у великій невідповідності закону права, у не правовому змісті закону, який від права нічого не залишає. Надійним критерієм для визначення правового закону, для відмежування права від не правового закону є визнання права природним явищем, що виходить із свідомості і прагнення людей. Закон повинен бути лише формою закріплення і оформлення права. Лише право може дозволяти певну поведінку особи.

Розуміти закон, означає вміти співставити з його словами ті загальні уявлення, що він має їх охоплювати.

Держава законом не може приписувати дозволеного, а повинна забороняти лише не право. Відповідає принципам поділу влади і правопевності (юридичної визначеності) те, що закон встановлює загальні норми які є обов'язковими для правосуддя та виконавчої влади. Тому останні мають відповідно до правил тлумачення встановити сутність і значення норм права, щоб дотримуватись їх. Разом із тим, слід зважати й на основне завдання права – вести до справедливого розв'язання проблем. Негативним прикладом діяльності

держави щодо забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина було існування законів так званої «радянської доби», які разом з іншими законами забороняли вільну торгівлю, обмежували підприємницьку діяльність, чинили різні бюрократичні перепони для розвитку альтернативних методів лікування громадян тощо. Закони того часу в першу чергу несли на собі тягар пануючої комуністичної ідеології, що не давало можливості вважати їх повністю правовими. Аморальність і шкідливість таких норм була ще й у тому, що від них страждали, головним чином, законослухняні громадяни. Хоча в деякій мірі права людини могли бути захищені.

Наразі Україною визнаються конституційні права і свободи людини і громадянина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека найвищою соціальною цінністю.

Для вирішення питання, чи є закон правом чи ні – в Україні існує Конституційний суд, діяльність якого чітко регламентована Конституцією України, повинен вирішувати такі питання на користь права. Це складне, але вкрай важливе питання дасть відповідь на велику невідповідність закону праву, на не правовий зміст закону, який в більшій мірі від права нічого не залишає. Визнання права природним явищем, яке витікає із сутності самої людини, призводить до висновку, що закон не є витоком права.

Такі висновки надає судді можливість використовувати при вирішенні справи не лише норму закону, але й норму права. Використання суддею норми права значить, що для судді закон не є витоком права, чи принаймні, закон – не єдина витока права. Використовуючи право суддя, таким чином, дописує закон і творить нову норму права. Таке розуміння права дає можливість судді при вирішенні справи використовувати також інші витoki права – правову доктрину, судову практику, наукові праці вчених-правознавців і таким чином нейтралізувати чи заблокувати дію не правового закону. Погоджуються з думкою Р. Циппеліуса, що завдання права, яке полягає в пошуку консенсуальних рішень з питань,

які стосуються справедливості, може, однак суперечити суворому дотриманню закону і спричинити конфлікт: так відбувається, коли розтлумачений за всіма правилами мистецтва правозастосування закон очевидно неспроможний забезпечити справедливість [7, 192 с.]. Якщо в таких випадках аргументи щодо справедливості є важливішими, ніж принципи поділу влади і правозастосування, які вимагають точного дотримання дослівного змісту («букви») закону, то це може привести до уточнення або й виправлення закону. Не може вважатися нормою права і не має обов'язкової сили норма закону, яка суперечить праву. Функція права як справедливого соціального регулятора важлива не лише для тлумачення. Якщо, попри всі зусилля, за допомогою тлумачення правової норми знайти справедливе рішення, що відповідало б уявленню про справедливість або відчуттям справедливості, не вдалося, така правова норма потребує виправлення. Це повинен зробити законодавець через майбутнє законодавство або ж уже в чинному праві, установивши, що є прогалина в законі, яку повинен заповнити суддя. Тож функція права справедливо вирішити проблему не лише спрямовує законодавчу діяльність, а й стає критерієм перевірки чинного закону – чи не потребує він зміни та доповнення. Правозахисник не може застосовувати таку норму і повинен відмовитися від її виконання, хоча на жаль, в практичній діяльності часто відбувається навпаки. Правосуддя за допомогою права уточнює, доповнює і виправляє закон, визначаючи та опрацьовуючи можливі альтернативи його тлумачення й обирає найбільш вдалу із них.

При підготовці юриста слід акцентувати увагу не на вивченні на пам'ять всіх норм закону, а на розумінні сутності права. Хибне уявлення про підготовку юристів бути механічними виконавцями волі держави, готовими повністю віддати себе на службу державі і закону, призвели на масових порушень їх прав і свобод, переважна кількість з яких на сьогоднішній день відстоюють свої конституційні права в суді по пенсійному

забезпеченню.

Якщо право буде визнано природним явищем, незалежним від закону, це дасть підстави правильно тлумачити правову норму. У вітчизняному законодавстві при тлумаченні закону юрист намагається встановити і пояснити те, що хотів сказати у нормі законодавець, а європейський юрист встановлює відповідність норми закону, встановлює правовий зміст норми. Для європейської правозастосовної практики тлумачення юридичних норм має вирішальне значення. Тлумачення закону там вважається найважливішою роботою, оскільки тлумаченням закон доповнюється і уточнюється. Але разом з тим, він не є достатньою витокою права для прийняття рішення, навіть у кримінальному судочинстві. Саме тому суддя є незалежним від волі законодавця і може творити право, доповнювати закон або визнавати його не правовим.

Головні права людини найбільш повно задекларовані (проголошені, не встановлені, не закріплені) у Всезагальній Декларації прав людини, що була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року. У преамбулі Декларації відзначається, що визнання гідності, притаманної всім членам людської сім'ї та рівних і невід'ємних прав, що необхідно, щоб права людини охоронялись владою закону. Тобто Декларацією визнано, що права людини не встановлюються законами, що закони покликані лише охороняти права людини. Всезагальна Декларація проголошує, що всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності і правах (ст. 1), що кожна людина має всі права і волю... без будь-яких винятків, незалежно від її раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, майнового чи іншого стану (ст. 2).

Всезагальною Декларацією визнається, що кожна людина має право на життя, на волю і на особисту недоторканість (ст. 3), що ніхто не повинен утримуватися в рабстві чи у підневільному становищі (ст. 4), ніхто не повинен піддаватися тортурам чи нелюдському поводженню і покаранню (ст. 5), що всі люди

ПРАВА ЛЮДИНИ

рівні перед законом і мають рівне право, без будь-яких винятків, на рівний захист закону (ст. 7), що ніхто не може бути свавільно арештованим, затриманим або висланим (ст. 9).

У Декларації проголошується презумпція невинуватості: «Кожна людина, звинувачувана у вчиненні злочину має право вважатися невинуватою до тих пір, поки її вина не буде доведена законним порядком відкритого судового розгляду, при якому їй забезпечуються всі можливості для захисту» (ч. 1 ст. 11).

До головних і невід'ємних прав людини Декларація відносить також право кожної людини на вільне пересування і вільний вибір місця проживання (ст. 13), право на громадянство (ст. 15), право на володіння майном як одноосібно, так і спільно з іншими людьми і ніхто не може свавільно бути позбавлений свого майна (ст. 17). Слід зазначити, що право власності надзвичайно важливе і велике право кожної людини. Право власності є не лише елементом заможності, матеріальної забезпеченості, але й ґрунтом свободи і волі людини – культури, дозвілля тощо. Не випадково у свій час Піфагор говорив, що громадянин без власності не має Батьківщини.

Всезагальна Декларація визнає також, що кожна людина має право на вільну думку, на свободу совісті і релігії (ст. 18), на волю переконань і на вільне їх висловлювання (ст. 19), право на працю і рівну оплату рівної праці (ст. 23), право на відпочинок (ст. 24) і право на освіту (ст. 26).

У ст. 29 Всезагальної Декларації проголошуються і обов'язки кожної людини перед суспільством, у якому тільки і можливий вільний і повний розвиток її особи. Конституція України визнала права і свободи людини непорушними і невідчужуваними: усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах (ст. 21). Конституція України також виходить з того, що права і свободи людини встановлюються не законами, а навпаки, у ч. 3 ст. 22 зазначається, що не допускається звуження змісту і обсягу прав і свобод людини законом: закон не надає права і закон не може звужувати чи скасовувати права особи, крім випадків, що загрожують громадській безпеці, життю чи

здоров'ю інших громадян. Це ще раз підтверджує те, що права не встановлюються і не надаються, а лише охороняються державою і законом. Для забезпечення охорони громадської безпеки, життя та здоров'я людей Конституція України передбачає випадки обмеження прав і свобод особи з метою охорони прав і свобод переважної більшості і всього суспільства (ч. 3 ст. 30, ч. 2 ст. 32, ч. 3 ст. 34, ч. 2 ст. 39, ч. 5 ст. 41).

Стаття 64 Основного Закону встановила загальне правило, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України, а права і свободи, передбачені статтями 24 (громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівні перед законом), 25 (права на громадянство), 27 (невід'ємне право на життя), 28 (право на повагу до гідності особи), 29 (право на свободу і особисту недоторканість), 40 (право на колективні чи особисті звернення до органів влади), 47 (право на житло), 51 (рівні права у шлюбі), 52 (рівність дітей у правах), 55 (право на судовий захист своїх прав і свобод), 56 (право на відшкодування за рахунок держави матеріальної чи моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями органів влади чи посадовими особами цих органів), 59 (право на правову допомогу), 60 (право не виконувати явно злочинні розпорядження чи накази), 62 (право не визнавати винуватим у вчиненні злочину, право не доводити свою невинуватість і право на те, щоб усі сумніви у винуватості особи тлумачилися на її користь), 63 (право не бути відповідальним за відмову давати показання щодо себе, членів сім'ї та близьких родичів), взагалі не можуть бути обмежені чи скасовані ніким і ніколи (ч. 2 ст. 64 Конституції України).

Підсумовуючи, слід зазначити, що всі вищезгадані положення Конституції України свідчать про те, що Основний Закон держави виходить із первинності права щодо закону, що закон є лише засобом захисту прав і свобод людини і громадянина, що ці права і свободи не надаються законом і що закон не створює права. Беззаперечним доказом того,

що всі люди є вільними і рівними у своїх правах є визнання права природним суспільним явищем, незалежним від закону, що має витік із свідомості і душі людини. Держава буде правовою лише за умови належного рівня охорони прав і свобод людини і громадянина.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон Мойсеїв. ДПС, Вих., 34: 1-2.
2. Яковлев А. Українське право. У кн. Українська культура. «Либідь», 1993, С. 220-231.
3. Петров Л. Думки щодо підручника професора С. С. Алексеева. Право України, К, 1995, № 2, С. 39.
4. Таранов П. С. 500 кроків до мудрості, Донецьк. 1996, Сталкер, С. 182.
5. Бандурка О., Пушкін О. і Зайцев Л. Право і держава – теоретичний аспект. Право України, 1995, №11, С. 5.
6. Біленчук П. Д., Гвоздецький В. Д., Сливка С. С. Філософія права. К, Атіка, 1999, С. 10, 14, 17-19.
7. Методика правозастосування /Р. Циппеліус К: ТОВ «ВО Юстиніан» 2016, 192 с.

REFERENCES

1. The Law of Moses. DPS, Ex., 34: 1-2.
2. Yakovlev A. Ukrainian law. In the book. Ukrainian culture. «Lybid», 1993, pp. 220-231.
3. Petrov L. Thoughts on the textbook of professor S. S. Alekseev. Law of Ukraine, K, 1995, No. 2, p. 39.
4. Taranov P. S. 500 steps to wisdom, Donetsk. 1996, Stalker, p. 182.
5. Bandurka O., Pushkin O. and Zaitsev L. Law and state – theoretical aspect. Law of Ukraine, 1995, No. 11, p. 5.
6. Bilenchuk P. D., Gvozdetzky V. D., Slivka S. S. Philosophy of law. K, Atika, 1999, pp. 10, 14, 17-19.
7. Law enforcement methodology /R. Tsippelius K: LLC «VO Justinian» 2016, 192 p.

Vorobey P. A., Vilgushynsky M. Y., Melnyk P. V., Kaminskiy P. V. *Origins, essence and meaning of law.*

The specified work analyzes the origins of law, its essence and significance for regulating social relations. The main components of the constitutional rights and freedoms of man and citizen are indicated. The issue of the emergence of law and its determining role in the formation of the legal consciousness of society through the historical prism of genesis is investigated.

It is emphasized that each member of society is endowed with the necessary natural rights and duties. Law provides for the determination of the extent of the possible and the extent of the duty of each citizen, which indicates the presence of each of the rights and duties. It is emphasized that this is the essence of law. It is emphasized that in addition to natural rights, each person has certain opportunities, permissions and prohibitions. Such components of social relations indicate that having certain rights and duties, each citizen must adhere to the relevant rules of behavior in society and demand their observance by other persons.

It is noted that the historical development of law has made it possible to analyze changes not only in the consciousness of an individual member of society, but also of the entire society in general, since changes in the world are the result of the objective law of the development of humanity. It is emphasized that the development of social relations is the result of the development of law, this is consciousness in the understanding of good, evil, injustice and truth in general and of each citizen

directly. From this follows the postulate that the function of law is the function of justice.

Attention is focused on the points of view of scientists regarding the philosophical perception and interpretation of law. The controversial issues of the doctrine of law and its influence on the development and regulation of social relations are indicated. The first, most famous historical legal prohibitions-taboos, which are called the laws of Moses: «thou shalt not kill», «thou shalt not steal», «thou shalt not commit adultery», are analyzed.

It is emphasized that the main and most important source of Ukrainian unwritten law is customary law. Attention is paid to such a philosophical category as morality, which is inextricably linked with law, where the latter is built on its principles. It is indicated that the European legal doctrine has always been based on the fact that human freedom always comes from his own will. Law in relation to law is primary, and law in relation to law is secondary. This manifests the natural essence of law and its origin from human consciousness. It is argued that if law is recognized as a natural phenomenon independent of law, this will provide grounds for correctly interpreting the legal norm. Based on the primacy of law in relation to law, it is noted that law is only a means of protecting the rights and freedoms of man and citizen, that these rights and freedoms are not granted by law and law does not create rights.

Keywords: Law, social relations, legal consciousness, society, rights and obligations, legal relations, law enforcement, law, function of law, natural law, essence and meaning of law, morality of norms, criminal offenses, human and civil rights.